

Мандрівники XVII – XVIII століття в пошуках Південного материка. Друга експедиція Кука. Експедиція Беллінсгаузена і Лазарєва. Плавання американських та англійських китобоїв і мисливців за тюнями.

Дослідження узбережжя Антарктиди у XIX столітті. Перша висадка і зимівля на узбережжі континенту. Боротьба за Південний полюс. Експедиції Шеклтона, Амундсена, Скотта.

Комплексні дослідження материка у XX – XXI столітті. Українці в Антарктиді.

Останній материк, прихований від людського погляду, був дійсною невідомою землею, не відомою нікому. Всі інші були відкриті людиною і заселені в доісторичні часи, а до цього далекого, південного людству дістало сил і можливостей наблизитися лише у XIX столітті.

Закривши собою полярну область, цей уламок неземного світу, холодний та неприступний, до наших часів залишається великою крижаною загадкою.

У середні віки, згідно з теоріями тогочасних учених, він повинен був бути антиподом Старого світу «для рівноваги Землі». Починаючи з XVI століття, на його пошук знаряджались експедиції всіх великих морських країн тих часів. Спочатку це було меркантильне прагнення збагачення, прагнення до «колумбової» слави, потім наукова цікавість і пристрасть пошуку. Але холодні води, суворі і несамовиті, відштовхували, лякали, знищували...

Лише наприкінці XVIII – початку XIX століття, коли поліпшилась техніка і технологія виготовлення «крилатих» кораблів, а мистецтво управління ними досягнуло ідеалу, коли навігаційні прилади дозволили рухатися в невідомому просторі, а бажання капітанів стало впевненим і цілеспрямованим, тільки тоді почала поступово відкриватися таємниця.

Чи була Антарктида в прадавні часи відома людству? Звичайно, це видається сумнівним, але на картах Пірі Рейса, турецького адмірала XVI століття, досить детально показана її берегова лінія, причому в деяких місцях так, як би вона виглядала за відсутності льодового панциру. ..

Питання пріоритету для Антарктиди також далеко неоднозначне. На пострадянських територіях абсолютно довершеним фактом вважається відкриття Антарктиди російською експедицією Беллінсгаузена і Лазарєва 1820 року. Американці впевнені, що першим це зробив Вільям Сміт у 1819 році. Англійці, звичайно, не допускають і думки, що хтось міг випередити їх знаменитого капітана Кука, який так далеко проник на південь у 1775 році, що після нього цей рекорд був перевершений тільки через 70 років. Цікаво, що після експедиції Росса у 1840х роках, значна частина європейських географів взагалі вважала Антарктиду великим архіпелагом, покритим льодом, абсолютно нецікавим в географічному відношенні.

Антарктику освоювали китобої і мисливці на морського звіра. А «льодова суша» залишалася невідомою і недослідженою. Можливо, хтось з китобоїв і бував на побережжі, але документально точно відомо, що першим висадився на материк Антарктида 24 січня 1895 року норвежець Карстен Борхгревінк. Висадка його відбулася на мисі Адер Землі Вікторія. Борхгревінк був біологом, він знайшов кілька лишайників, довішив, що в цій льодовій пустелі теж є життя. Через чотири роки він та ще чотири молоді учені вперше зазимували в Антарктиді. Зима була дуже сувора, з надзвичайно сильними ураганними вітрами, один із учених помер..., це була перша жертва «холодних берегів». Влітку 1899-1900 років Борхгревінк висадився на льодовику Росса і проїхав на собачих упряжках в сторону Південного полюса кілька сотень кілометрів. Експедиція відіграла знаменну роль у подальшому штурмі Південного полюса. Вона підтвердила, що море Росса літом доступне для плавання до набагато більш високих широт, ніж будь-яке інше антарктичне море, і що льодовий бар'єр не являється перепорою для руху по великому льодовому щиту.

Після цього дана область Антарктиди стає найбільш популярним місцем континенту. Розпочинається штурм Південного полюсу, який ведуть багато експедицій. Серед них виділяються своєю наполегливістю англійці Роберт Скотт і його колега, партнер і конкурент Ернст Шеклтон. 1908 року Шеклтон організував експедицію на кораблі «Німрод» і разом з трьома супутниками на

упряжках, запряжених шотландськими поні, спробував досягти Південного полюса. Вони не дійшли до нього всього 180 км і, внаслідок тяжких кліматичних умов, вернулися назад, подолавши в обидві сторони понад 3 000 км. За відсутності Шеклтона, учасники цієї експедиції Дейвід і Моусон впряглися в сани і пішли на пошуки Південного магнітного полюсу. Вони досягли цілі в січні 1909 року і повернулися на корабель, пройшовши понад 2 000 км.

Далі були знамениті «гонки до Полюса» двох полярних дослідників Амундсена і Скотта. Це було змагання двох підходів: практичного, з елементами розрахованого ризику по найоптимальнішому маршруту і.. дещо романтичного, на свій час високотехнологічного, але авантюрного. В цьому змаганні поєдналися мужність, самовідданість, точний розрахунок, надлюдські зусилля, муки і спортивний азарт.

15-16 грудня 1911 року норвезька експедиція досягла Полюсу і встановила там свій прапор. 17 січня 1912 року втомлені і змучені англійці, які втратили свою техніку, своїх поні і своїх собак, рухаючись лише на ентузіазмі та силі волі, побачили цей прапор. «Жахливе розчарування. Мені боляче за моїх вірних друзів. Кінець нашим мріям. Печальним буде наше повернення...» (з щоденника Роберта Скотта). Його слова виявилися пророчими. В кінці березня експедиція повністю загинула, не діставшись одного з проміжкових таборів.

У цій експедиції брали участь росіянин Гірев, який був каюром і українець Омельченко, що відповідав за маньчжурських поні. Вони першими із жителів Російської імперії ступили на береги Антарктиди. Обидва залишилися живі і були нагороджені британськими нагородами. На честь Омельченка названа бухта на континенті.

Драматичною була австралійська експедиція Моусона 1912-14 років. Вона досліджувала побережжя Антарктиди в районі Землі Аделі. Дослідники пережили тут дві полярні зимівлі з неймовірними вітрами, відкрили землю, яку назвали Берегом короля Георга V і пережили найбільш екстремальні зими, які

до того часу витримувала людина. Два учасники загинули, а сам Моусон чудом залишився в живих.

Влітку 1912 року детальне дослідження в морі Уеделла здійснювала німецька експедиція Фільхнера на кораблі «Дойчланд». Вона відкрила там шельфовий льодовик і не по своїй волі перезимувала, вмерзши в льоди.

Невтомний Шеклтон, не зумівши першим досягти Південного полюсу, вирішив стати першою людиною, яка перетнула його. У 1915 році він розпочав експедицію, але... корабель вмерз у льоди, а потім роздавлений затонув. Розпочалася «полярна робінзонада». Експедиція перейшла на крижину. До найближчої суші (абсолютно безлюдної) було 330 км. У січні 1916 року льодина розтанула, люди в шлюпках попливли у відкритий океан і всадилися на пустельному острові Елефант. Через два дні Шеклтон відправився за 2000 км на сусідній острів Південна Георгія шукати порятунку і з останніх сил добрався до китобоїв. Тричі він на їх кораблях намагався пробитися до залишених на маленькому острові своїх людей і вивіз їх звідти лише з четвертої спроби.

Після закінчення першої світової війни, штурм Антарктиди продовжувався. Велику роль у ньому відіграли літаки. Початок повітряним дослідженням континенту поклав Уілкінс у 1928 році. У 1928-30 роках американський офіцер Ричард Берд на двох кораблях з чотирма літаками на борту організував табір (пізніше станцію) «Литл Америка», зробив кілька великих санних переходів і першим 28-29 листопада 1929 року здійснив успішний політ від станції до Південного полюсу (1300 км).

У 30-ті роки побережжя Антарктиди вивчали друга австралійська експедиція Моусона, норвежці Ларсен і Крістіансен, друга американська експедиція Берда, американський пілот Елсуерт, який здійснив 1935 року перший трансантарктичний переліт від моря Уеделла до моря Росса.

Претендуючи на частину Антарктиди, гітлерівська Німеччина послала велику експедицію під командуванням Річера. Вони детально дослідили значну частину території континенту площею понад 350 тис км², яку назвали Нова

Швабія, відкрили велику гірську країну з вершинами понад 2000м та знайшли велику територію абсолютно вільну від льоду. З цією експедицією пов'язано багато загадок, таємниць і легенд.

Великий об'єм дослідження території Антарктиди здійснила третя експедиція Берда 1939-41 років і таємнича четверта антарктична експедиція Берда 1946-47 років. Навіть склад її дуже дивний: 12 кораблів, з яких один крейсер, один криголам і один бойовий авіаносець. У складі експедиції було понад 4 000 чоловік, в тому числі науковці, інженери і велика кількість військових спеціалістів. Експедиція діяла трьома загонами. Було зроблено аерофотозйомку на території площею 2,5 млн км², описано майже 1\4 берегової лінії континенту, відкрито великі гірські країни. Цікаво, що найбільший загін здійснював дослідження в районі Нової Швабії, і була інформація про якісь збройні сутички!?, в яких два кораблі, нібито, було пошкоджено!..

У 50ті роки ХХ століття активну роль в дослідженні Антарктиди відіграли радянські експедиції. Вони розпочалися 1956 року заснуванням головної бази – селища Мирний. Радянський район дослідження прилягав до Індійського океану, командував науковою експедицією полярний дослідник Сомов. До її складу входило 5 літаків і 2 вертольоти. У цьому ж році були засновані станції Піонерська і Оазис. А з 1957 року приступила до роботи станція Восток в глибині Антарктичного континенту біля геомагнітного полюсу. Ці роботи здійснювалися в період Міжнародного геофізичного року. Велике значення в цей час мають дослідження внутрішніх районів Антарктиди як за допомогою літаків, так і санно-гусеничних поїздів, а також заснування різноманітних наукових станцій.

У листопаді 1957 року розпочався перший трансконтинентальний похід англо-новозеландської експедиції по Антарктиді. Продовжувався він 99 діб і пройшов через Південний полюс.

26 грудня 1959 року Південного полюсу досягли радянські дослідники – учасники санно-тракторного походу, а 1961 року американські учені ,також на всюдиходах побували на Південному полюсі.

У різні часи було відкрито 12 радянських наукових станцій в Антарктиді. Нині є чотири російські (базова Мирний) і одна українська (Академік Вернадський – 1996 рік), постійно діють також дві великі американські станції. Загалом в Антарктиді постійно працюють 20-30 станцій і близько 1000 дослідників.

Сучасна Антарктика стала не лише об'єктом наукових досліджень, а й екзотичним туристичним районом. Щорічно здійснюється кілька десятків круїзів з Австралії та Південної Америки. Але й до наших днів значна частина загадок як підлідної так і зовнішньої поверхні Антарктиди не розгадані і ...